

Назва рудника	Загальна кількість робітників на рудниках	Кількість працюючих малолітніх та підлітків		
		до 14 років	від 14 до 16 років	від 16 до 18 років
Софіївський рудник Петровських державних заводів колишнього Русько-Бельгійського Металургійного товариства	1569	15	51	76
		Загальна кількість – 142 особи		
Веровський рудник Петровських державних заводів колишнього Русько-Бельгійського Металургійного товариства	1645	14	118	70
		Загальна кількість – 202 особи		

Як бачимо, дані таблиці підтверджують той факт, що на практиці застосовувалася праця малолітніх віком до 14 років. І хоча із загальною кількістю працюючих на підприємстві, показники, порівняно незначні, але вони доволі показові у порівнянні з юнаками від 16 до 18 років. До того ж, у 1920-х рр., як зазначив дослідник А.Клімов, будь-яка спроба молоді поставити питання про умови праці, або про її пристойну оплату засуджувалася [27, с. 76].

Стосовно експлуатації жіночої праці, то на Софіївському руднику працювала 101 жінка. З цієї кількості під землею – 16 осіб жіночої статі. На Веровському руднику кількість працюючих жінок була дещо більшою – 275 осіб, з яких 51 – під землею.

Перші роки індустріалізації, спричинені стратегічною метою, вимагали "делікатного" підходу владних органів щодо порушення питання поліпшення умов праці на виробництві, хоча гучно декларувалися. Документи кінця 20-х років свідчать, що загальна кількість нещасних випадків за 1928/29 р. і розподіл їх по окремих видах промисловості Артемівської округи свідчила, що по округі призупинилося зростання показника загальної кількості нещасних випадків. Але різко збільшився показник нещасних випадків зі смертельним кінцем [28, арк. 61]. Та чи об'єктивними були показники звітів? – питання нашої наступної розвідки.

1920-ті рр. – час початку індустріалізації, першої п'ятирічки, коли ставилися грандіозні завдання щодо реалізації промислових планів з глобальною потужністю, тобто з високими показниками у занадто короткий термін. Фізично робітнику тяжко було утриматися на хвилі подібного бурхливого стрибка, але ідеологічно керівництво країни вимагало пристосовуватися до подібних реалій. Нерідко пролетарський прошарок вдавався і до бунтівних "витівок", які аніяк не влаштовували "верхівку". Але робітники справедливо вимагали відповідних умов праці як на виробництві, так і забезпечення їх нормальними умовами життя, благами "цивілізації". Однак молода держава з новим керівництвом лише відштовхувалася від епіцентру вирішення вказаних проблем. У цілому, перші кроки були здійснені, у деяких питаннях позитивно (створення законодавчої бази щодо охорони

праці малолітніх та жінок), та в деяких негативно – слабкий рівень політики асигнувань у сферу охорони праці, нераціональне використання коштів, невідповідальність керівництва підприємств та робітників тощо.

1. Куглер С. А. Проблемы подготовки рабочих кадров для промышленности и транспорта Украины в 1921-1941 гг.: (На материалах партийных и общественных организаций Украины): Дис... канд. ист. наук: 07.00.01 / Донецкий держ. ун-т. – Донецк, 1994. 2. Струченков Олександр Вікторович. Інженерно-технічна інтелігенція Донбасу (кінець 1920-х – 1930-і роки): формування, умови життя, діяльність: Дис... канд. ист. наук: 07.00.01 / Донецкий держ. ун-т. – Донецк, 2009. 3. Мовчан О.М. Повсякденне життя робітників УСРР. 1920-ті рр. – К.: Інститут історії України НАН України, 2011. 4. Терещенко Ю.И. Великий Октябрь и становление социалистической экономики на Украине. Очерк истории экономической политики (1917-1920 гг.) – К., Наукова думка. – 1986. 5. Терещенко Ю.И. Вказ. Праця. 6. Матюгин А. А. Рабочий класс СССР в годы восстановления народного хозяйства (1921-1925) / А. А. Матюгин. – М.: Наука, 1962. 7. Мовчан О.М. Вказ. праця. 8. Державний архів Луганської області (далі – ДАЛО). – Ф.П.-34. – Оп. 1. 9. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України у м. Києві (далі – ЦДАВОВУ). – Ф-2623. – Оп. 1 т. 2. 10. ЦДАВОВУ. – Ф-2623. – Оп. 1 т. 2. 11. ЦДАВОВУ. – Ф-2623. – Оп. 1 т. 2. 12. ЦДАВОВУ. – Ф-2623. – Оп. 1 т. 2. 13. Центральний державний архів громадських об'єднань у м. Києві (далі – ЦДАГОУ). – Ф.1. – Оп. 20. 14. ЦДАВОВУ. – Ф-2623. – Оп. 1 т. 1. 15. ЦДАВОВУ. – Ф-2623. – Оп. 1 т. 2. 16. Деятельность рабоче-крестьянского правительства Украины. Отчет десятому всеукраинскому съезду советов рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов / Издательство Секретариата Всеукраинского Центрального исполнительного комитета и управления делами Совета народных комиссаров УСРР. – Х., 1927. 17. ДАЛО. – Ф.П.-34. – Оп. 1. 18. Струченков Олександр Вікторович. Інженерно-технічна інтелігенція Донбасу. Вказ. праця. 19. Струченков О. Умови праці інженерно-технічних спеціалістів промисловості Донбасу в добу радянської модернізації (1928-1940 роки) // Нові сторінки історії Донбасу. 36. Статей. – Кн. 13/14 / Заст. гол. ред. О.В.Стяжкіна. – Донецьк: ДонНУ, 2007. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Istoria/1_struchenkov.doc.htm 20. Два роки роботи уряду УСРР (1926/27 – 1927/28): Матеріали до звіту Уряду одинадцятиму з'їздові рад. – Х., Видання Секретаріату ВУЦВК та Управління справами РНК УСРР. – 1929. 21. Струченков Олександр Вікторович. Інженерно-технічна інтелігенція Донбасу. Вказ. праця. 22. Два роки роботи уряду УСРР (1926/27 – 1927/28). Вказ. праця. 23. ЦДАВОВУ. – Ф-2623. – Оп. 1 т. 1. 24. Шиян К. Боротьба робітничого класу України за відбудову промисловості (1921-1925 рр.). – К., 1959 р. 25. Мовчан О.М. Вказ. праця. 26. Складено автором за ЦДАВОВУ. – Ф-2623. – Оп. 1 т. 1. 27. Климов А.О. Історичні краєзнавчі розвідки: монографія / Анатолій Олексійович Климов: Держ. заклад "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка". – Видання друге, доп. – Луганськ, Вид-во ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка". – 2010. 28. ЦДАВОВУ. – Ф-2623. – Оп. 1 т. 2.

Надійшла до редколегії 22.03.11

Н. Городня, канд. іст. наук, доц.

ЕВОЛЮЦІЯ АМЕРИКАНСЬКО-КИТАЙСЬКИХ ВІДНОСИН В ПЕРШЕ ПОСТ-БІПОЛЯРНЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ

Стаття аналізує розвиток американсько-китайських відносин в 1991-2000 рр., провідні чинники впливу на їх еволюцію; основні сфери взаємного інтересу і суперечностей двох держав.

The paper studies U.S.-Chinese relations in 1991-2000, key factors of influence on their evolution, main areas of U.S. and China common interests and contradictions.

Впродовж невеликого історичного проміжку часу американсько-китайські відносини зазнали значних якісних змін, еволюціонувавши з рівня "наддержава – найбільша з країн, що розвиваються", до рівня рівноправних стратегічних партнерів з високою взаємозалежністю, відносини між якими є ключовими для стабіль-

ності світової фінансової й економічної систем, світового порядку в цілому. Аналіз двосторонніх відносин між США і КНР в перше пост-біполярне десятиліття (1991-2000 рр.) дає змогу краще зрозуміти їх подальшу еволюцію, сучасний стан і вплив на міжнародні відносини.

© Городня Н., 2011

Стратегічне середовище в Східній Азії в період біполярного протистояння значною мірою визначалося системою двосторонніх договорів в сфері безпеки між США і регіональними державами, в основі яких була стратегія стримування – не допущення формування комуністичних режимів в регіоні, встановлення китайського чи радянського домінування. Завершення біполярного протистояння і розпад СРСР призвели до кардинальних змін глобального і регіонального контексту міжнародних відносин, до виникнення сильного запиту на формування нового світового порядку, ґрунтованого на багатополарності. Дослідження китайських вчених першої половини 1990-х рр. відзначали глобальний рух в цьому напрямку і появу нових тенденцій в міжнародних відносинах: менш енергійну політику США в сфері безпеки; більш незалежну позицію інших великих держав по відношенню до США; формування нових центрів сили; поступове зменшення впливу США як світового лідера; примирення США зі зменшенням свого статусу, їх прагнення сконцентруватися на вирішенні нагальних внутрішніх проблем, готовність поділити відповідальність за збереження стабільності в світі з іншими державами, передусім Німеччиною і Японією; посилення торгово-економічної конкуренції між провідними країнами за нові ринки [1].

Нове стратегічне середовище першої половини 1990-х рр. характеризувалося відносною втратою значення ідеологічних і військово-політичних чинників на користь економічних. В умовах рецесії світової економіки, включаючи економіки США, Японії, країн Західної Європи, пріоритетного значення для США набуло економічне залучення в Східну Азію – регіон найбільш динамічного економічного розвитку. Воно відбувалося в умовах гострої економічної конкуренції з Японією; відкриття нових економічних можливостей у зв'язку з економічними реформами в КНР і динамічним розвитком нових індустріальних країн Східної Азії.

У своїх публічних виступах президенти Дж. Буш і Б.Клінтон неодноразово наголошували, що майбутнє США пов'язане зі Східною Азією, яка стала найбільшим торговельним партнером США (вже в 1990 р. торгівля США зі Східною Азією на третину переважала торгівлю з Європою). Тож важливим завданням їх адміністрацій в умовах економічної рецесії було розширення американського експорту і відкриття азійських ринків, з чим пов'язувалося скорочення бюджетного дефіциту США, створення нових робочих місць, відновлення економічного зростання. Серед інших важливих завдань – сприяння процесу лібералізації світової торгівлі шляхом успішного завершення Уругвайського раунду ГАТТ; підтримка створеної в 1989 р. Організації азійсько-тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС); уникнення поділу світу на закриті торговельні блоки, наслідком чого могло стати обмеження світової торгівлі.

Такі цілі цілком відповідали інтересам КНР, керівництво якої реалізувало до 1990 р. перше стратегічне завдання реформ (подвоєння ВВП впродовж 10 років) і зробило ставку на стимулювання експорту як основний пріоритет наступного десятиліття. Для цього в грудні 1989 р. Пекін девальював національну валюту на 21,2%, в листопаді 1990 р. – ще на 9,6%. В результаті китайський експорт в 1990 р. зріс на понад 18%, перетворивши Китай на 14-го найбільшого світового експортера. США стали для Китаю найбільшим експортним ринком, приймаючи в першій половині 1990-х рр. близько 25-30% китайського експорту [2].

Американсько-китайська торгівля стрімко зростала, проте численні протекціоністські бар'єри КНР для захисту державних підприємств, відносна закритість китай-

ського ринку для американських товарів мали наслідком зростання торговельного дефіциту США в торгівлі з Китаєм. За американською статистикою, в 1993 р. він склав 18 млрд. дол. – другий показник після Японії. В 1993 р. існування диспропорцій визнала і китайська сторона, яка до того часу пояснювала існуючий дефіцит некоректною методикою підрахунків в США. В 1996 р. дефіцит складав, за американською статистикою, 39,52 млрд. дол., за китайською – 10,53 млрд. дол. [3].

У зв'язку з цим торговельні питання посіли значне місце в американсько-китайських відносинах 1992-1996 рр. Для зменшення дисбалансу двосторонньої торгівлі в жовтні 1992 р. США і КНР підписали Угоду про ринковий доступ, яка збільшувала можливості американського експорту в Китай, поступово знімаючи 70-80% нетарифних торговельних бар'єрів впродовж наступних чотирьох років. Адміністрація Б.Клінтона (1993-2001) чинила тиск на Китай в напрямку повної імплементації даної угоди, а також з питання про права інтелектуальної власності [4]. Після проведення США спеціального шестимісячного розслідування з проблеми дотримання КНР прав інтелектуальної власності переговори з цього питання були перервані американською стороною в грудні 1994 р. У зв'язку з цим зірвано плани Китаю відновити членство в ГАТТ, виникла загроза накладення торговельних санкцій за масове порушення закону про захист прав інтелектуальної власності згідно зі спеціальною ст.301 Торговельного акту США [5]. Врешті відповідну угоду між двома державами було підписано в 1996 р.

Станом на 1996 р. стало очевидно, що диспропорції в торгівлі КНР з США мають негативні наслідки для китайської економіки. За аналізом китайських вчених, постійний надлишок іноземної валюти і формування у зв'язку з цим значних іноземних резервів (в червні 1997 р. – 121 млрд. дол.) вели до постійного зростання вартості юаня, що мало негативний вплив на конкурентоспроможність китайської експортної продукції; виправдовувало дії західних держав в антидемпінгових кампаніях проти КНР і переговорах про вступ Китаю до Всесвітньої торговельної організації (ВТО), що утворилася 1 січня 1995 р. Виникла потреба відновлення раціонального рівня іноземних резервів КНР, чого на той час можна було досягти лише шляхом збільшення імпорту. Тож в 1996 р. ввізне мито до КНР було зменшено до 23% (хоч воно й залишалось високим, порівняно з близько 14% в розвинутих країнах), сформульовано завдання сприяння зростанню внутрішнього попиту [6]. Під час візиту до США президента Китаю Дзянь Дземіня в 1997 р. підписано контракти і угоди про імпорт з США товарів на суму 4,26 млрд. дол. Здійснено інші заходи для поступового зменшення дисбалансу китайсько-американської торгівлі. В результаті в 1997 р. дефіцит торговельного балансу США з Китаєм різко впав, майже втричі, порівняно з 1996 р. [7].

Ще більш напруженими були в цей час торговельні суперечності між США і Японією, проте у випадку з Китаєм вони тісно перепліталися з питаннями демократії і прав людини. Події на площі Тяньаньмен 4 червня 1989 р. завершили "медовий місяць" у відносинах між США і КНР, проте необхідність розширення експортних ринків в умовах економічного спаду початку 1990-х рр. примусила президента Дж. Буша двічі накладати вето на рішення Конгресу (1991 і 1992 рр.) про висунення до КНР додаткових вимог для продовження статусу "найбільш сприятливої нації" в торгівлі з США.

Б.Клінтон, будучи кандидатом в президенти, критикував Дж. Буша за поступки Китаю в питанні прав людини, а після приходу в Білий дім зробив його ключовим в зовнішній політиці США. Продовження статусу "най-

більш сприятливої нації" для КНР він тісно пов'язував з прогресом в питанні про права людини і заборону експорту товарів, вироблених ув'язненими. Іншим пріоритетом адміністрації Клінтона була проблема нерозповсюдження зброї масового знищення. Тож торговельні санкції, передбачені законами США за безвідповідальне поширення зброї масового знищення, часто застосовувалися по відношенню до Китаю. З 1994 р., коли американська економіка вступила в період зростання, США повернули собі лідерство як світовий експортер і водночас відновили впевненість у власних силах на міжнародній політичній арені, вони перейшли до більш наступальної політики в питаннях просування власної моделі розвитку, демократії як системи управління, захисту прав людини, що в Китаї розцінювалося як втручання у внутрішні справи.

Китай публічно засуджував "гегемонізм" США, захищав власну концепцію прав людини з трибуни ООН. Для КНР найбільш чутливим було питання об'єднання країни. Тож продаж США військової техніки Тайваню викликав різкі протести КНР і звинувачення США в порушенні попередніх домовленостей щодо політики "одного Китаю". В документі, підготовленому Відділом пропаганди КНР в червні 1993 р., вміщувалися звинувачення США в стримуванні Китаю; перетворенні Гонконгу на антикитайський плацдарм шляхом втручання в його внутрішні справи; негативному впливі на політику Японії і РК щодо Китаю; підтримці військового розвитку Тайваню і поглибленні ідеологічного розколу з двох сторін Протоки; блокуванні повернення Китаю до ГАТТ; створенні нелегальних організацій на території КНР і поза її межами для здійснення підривної політичної діяльності і скинення уряду; підтримці закликів Далайлами до незалежності Тибету тощо [8].

Водночас взаємні економічні інтереси призвели до поступової нормалізації двосторонніх відносин, початок якої пов'язують з відкриттям американського консульства в Тибеті в жовтні 1993 р. Цей процес було перервано в червні 1995 р., коли тайванський президент Лі Денхуей отримав дозвіл американських властей на в'їзд до США, щоб відвідати свою альма-матер Корнельський університет. За цим послідувало різке погіршення відносин між КНР і США, що стало початком Тайванської кризи (1995-1996 рр.). Китай відкликав свого посла з Вашингтона, скасував переговори з питань нерозповсюдження зброї масового знищення і проблем прав людини тощо. Внаслідок подальшого втручання США в Тайванську кризу американсько-китайські відносини опустилися на найнижчий рівень з часу завершення холодної війни.

Тайванська криза призвела до зміцнення системи альянсів США з регіональними державами – Японією, Австралією, Філіппінами; намітилася тенденція до створення антикитайської коаліції. Найбільшу стурбованість в Китаї викликали нові угоди США з Японією, особливо "Основні напрямки японсько-американського співробітництва в сфері оборони" (вересень 1997 р.). Поглиблення американсько-японського співробітництва в сфері безпеки, його поширення поза межі японської території на "ситуації на територіях, що оточують Японію", перспективи створення спільної японсько-американської системи протиракетної оборони (з 1998 р.) мали серйозний вплив на відносини Китаю з США і Японією, а також на просування КНР нової концепції безпеки, суть якої полягала в формуванні нового типу механізмів в сфері безпеки як альтернативи двостороннім військово-політичним альянсам США.

Нову концепцію безпеки започатковано встановленням нових продуктивних політичних відносин КНР з сусідніми країнами і в усьому світі. В 1996 р. підписано

угоди КНР про розвиток стратегічного партнерства з Росією, "конструктивне партнерство співробітництва" і заходи взаємної довіри у військовій сфері в прикордонних територіях з Індією, "багатостороннє партнерство співробітництва" з Пакистаном, "партнерство гарного сусідства і дружби" з Непалом. Під час візиту до Філіппін в листопаді 1996 р. Дзянь Дземінь намагався досягти консенсусу про відкладення диспутів і здійснення спільного розвитку Південно-Китайського моря. Новим явищем в зовнішній політиці Китаю стала участь у багатосторонніх інституціях, чого він раніше уникав. В 1996 р. Китай приєднався до Регіонального форуму АСЕАН, взяв участь в першій конференції Азія-Європа і Світовому продовольчому саміті, підписав Договір про заборону ядерних випробувань, а також Угоду про розвиток довіри у військовій сфері вздовж прикордонних територій з Росією, Казахстаном, Киргизстаном і Таджикистаном, що поклала початок створенню "шанхайської п'ятірки". Значною мірою нова дипломатія КНР була спрямована на зменшення американського впливу на китайській периферії, уникаючи при цьому конфронтації з США.

Паралельно відбувався пошук шляхів нормалізації американсько-китайських відносин, про що свідчили заява Держсекретаря США Крістофера (17 травня 1996 р.), візит до Китаю в липні 1996 р. помічника Президента США зі справ національної безпеки Е.Лейка тощо. Найвищою точкою цього процесу стала неформальна зустріч президентів Б.Клінтона і Дзянь Дземіня на саміті АТЕС в Манілі в листопаді 1996 р., під час якої досягнуто домовленості про їх взаємні візити в 1997-1998 рр.

Візит Дзянь Дземіня до США (жовтень-листопад 1997 р.), який став першим офіційним візитом глави КНР до США після інциденту на площі Тяньаньмен, започаткував процес встановлення "конструктивного і стратегічного партнерства" між КНР і США, хоч жодна сторона чітко не визначила цей термін. Із виступів президентів був очевидним їх намір будувати конструктивні відносини, розширюючи сфери спільних інтересів і здійснюючи консультації в конфліктних сферах. Зі слів Дзянь Дземіня, "Ми усі бажаємо підтримувати мир, стабільність і процвітання в Азійсько-Тихоокеанському регіоні і в світі в цілому. Ми всі хочемо уникнути поширення зброї масового знищення. Ми всі намагаємося створити відкриту і міцну міжнародну торговельну систему. Ми всі відчуваємо потребу вирішувати численні транснаціональні питання спільної стурбованості. Ми всі зацікавлені в розширенні обмінів і співробітництва в багатьох сферах. Як постійні члени РБ ООН Китай і США мають на своїх плечах критичну відповідальність за мир і безпеку в світі" [9].

1997 р. відзначився активною участю Китаю в дипломатії великих держав, зростанням впевненості КНР на міжнародній арені. 1 липня 1997 р. відбулося повернення КНР Гонконгу, у вересні – XV з'їзд КПК, впродовж року – саміти на найвищому рівні з Росією, Японією, Францією, США. Під час візиту президента Дзянь Дземіня в Росію в квітні 1997 р. підписано Спільну декларацію про багатополарний світ і встановлення нового порядку в міжнародних справах. Азійська фінансово-економічна криза, яка розпочалася в липні 1997 рр., значно покращила регіональний імідж Китаю, який виявив себе "відповідальною" державою, не девальвуючи юань, що могло ще більше зашкодити враженим кризою економікам. Це було високо оцінено як регіональними державами, так і США.

Офіційний візит Б.Клінтона до КНР в червні-липні 1998 р., який став першим візитом американського президента до Китаю з 1989 р., для багатьох означав визнання нового статусу КНР як рівноправного партнера

США. Через значні антикитайські настрої в США, в тому числі з боку республіканської частини Конгресу, однією з цілей візиту було ознайомлення американців з тим, що відбувається в КНР, щоб краще зрозуміти цю країну. Діалог між США і КНР показав, що між ними існує багато спільних інтересів: в підтримці регіональної стабільності, посиленні економічного співробітництва, уникненні нової конфронтації; спільна позиція з проблем нерозповсюдження ядерної зброї, здолання фінансової кризи в Східній Азії, переговорів з КНДР тощо. В тайванському питанні було підтверджено відданість США політиці "одного Китаю", хоч суперечності з питання продажу США зброї Тайваню залишилися.

Саміти Клінтон-Дзянь призвели до інтенсифікації торгівельно-економічних відносин між двома країнами і обмінів на різних рівнях, включаючи військові, які піднялися з рівня розвитку довіри до спроб реального співробітництва: в 1998 р. підписано Військово-морську консультаційну угоду – першу формальну угоду між двома державами у військовій сфері, досягнуто домовленість про взаємну присутність спостерігачів США і КНР під час військових навчань; в 1999 р. США відвідали судна китайського ВМФ, китайська військова делегація отримала доступ до дослідницьких ядерних лабораторій США тощо [10].

Незважаючи на ознаки зближення, збереження суперечностей між двома державами з фундаментальних питань невдовзі призвело до різкого погіршення відносин. Повітряна кампанія НАТО в Югославії (березень-червень 1999 р.) викликала сильну опозицію з боку Пекіну, який виступав проти використання сили без рішення ООН і будь-якого втручання у внутрішні справи інших держав. Кульмінацією загострення двосторонніх відносин стало випадкове бомбардування американським літаком китайського посольства в Белграді.

Разом з Росією Китай різко засудив Національну програму протиракетної оборони США, що означала перегляд США Договору про обмеження систем протиракетної оборони (ПРО) 1972 р. Китай і Росія двічі пропонували в Генеральній Асамблеї ООН резолюції на підтримку Договору. В їх спільній заяві (липень 2000 р.) зазначалося, що договір є основою глобальної стратегічної стабільності, скорочення й нерозповсюдження зброї масового знищення, в той час як програма США руйнує не лише систему безпеки Китаю, Росії й інших держав, але й міжнародний стратегічний баланс. Загалом в основі суперечностей було одне ключове питання – чи дозволити США здійснювати домінуючий вплив над світом чи працювати разом над створенням нового багатопольярного світового порядку.

Припиненню конфронтації і поступовій нормалізації відносин сприяло розуміння зростаючої взаємозалежності двох держав, важливості економічного співробітництва, підтримки США вступу Китаю до ВТО; спільне залучення до урегулювання північно-кореїської ракетно-ядерної проблеми тощо.

Двосторонні переговори про вступ Китаю до ВТО завершилися угодою в листопаді 1999 р. В 2000 р. Конгрес США прийняв закон про "нормальні торгові відносини", який надавав Китаю статус "найбільш сприятли-

вої нації" в торгівлі на постійній основі, замість тимчасової, що вимагала щорічного голосування. Прийняття цього закону супроводжувалося гарячими дебатами в США з питання про порушення прав людини в Китаї, що провокувало напруженість у двосторонніх відносинах. В очікуванні результатів президентських виборів у Тайвані в березні 2000 р. існували побоювання щодо можливості повторення Тайванської кризи 1996 р. Проте стриманість нового тайванського президента Чень Шуйбяня в питанні про незалежність Тайваню дозволила уникнути конфлікту.

Таким чином, американсько-китайські відносини впродовж першого пост-біполярного десятиліття характеризувалися нестабільністю, періодами загострення і нормалізації. Мірою економічних успіхів Китай посів більш впевнену позицію в міжнародних справах. Тож поступово поміж пріоритетних питань двосторонніх відносин (тайванська проблема; торгівельні суперечності; проблеми нерозповсюдження зброї масового враження, демократії і прав людини) на передній план вийшла проблема спротиву Китаю як нового "центру сили" світової гегемонії США, просування ним альтернативної концепції безпеки і багатопольярного світового порядку.

В свою чергу адміністрація Клінтона прийняла стратегію "залучення" Китаю, сприяння його інтеграції в існуючий світовий порядок, незважаючи на зростаючу стурбованість з приводу перспектив зростання Китаю для американських інтересів в АТР. На відміну від стратегії стримування з наголосом на відмінностях в національних інтересах США і КНР, стратегія залучення передбачала, що достатні й важливі спільні інтереси між ними вже існують або можуть бути створені в майбутньому; їх реалізація можлива через діалог і зусилля в напрямку зменшення конфлікту інтересів. Хоч фундаментальні відмінності між США і Китаєм залишилися, в кінці XX ст. було очевидно, що відносини між ними вийшли на новий рівень, тож в наступному столітті вони визначатимуться суперництвом і співробітництвом при зростаючій взаємозалежності двох держав.

1. China's Views on International Issues, 1995 // China. Facts & Figures Annual Handbook. V.20. – Gulf Breeze, Florida: Academic International Press, 1996. – P.85-88; Scholars View West-West Relations, 1994 // Ibidem. – P.100-122. 2. The Chinese Economy in 1990 and 1991 // Op.cit. V.14. – Gulf Breeze, 1992. – P.134-136. 3. Chinese Ambassador on Sino-US Relations // Op.cit. V.24. – Gulf Breeze, 1999. – P.98. 4. Report to Congress Concerning Extension of Waiver Authority for the People's Republic of China. May 28, 1993 // Public Papers of the Presidents of the United States. William J. Clinton, 1993. Book 1. – Washington: United States Government Printing Office, 1994. – P.772-776. 5. China-U.S. Talk Breakdown, 1995 // China. Facts & Figures. Op.cit. V.20. – P.90. 6. Analysis of Larger Predicted Trade Surplus in 1997 // Op.cit. V.23. – Gulf Breeze, 1998. – P.196-197. 7. Wu Yi: Yearender on Foreign Trade // Ibidem. – P. 189; U.S. Trade Deficits with China and Japan, 1985-1997 // Ibidem. – P. 200. 8. American Strategy Toward China Viewed as Antagonistic, 1993 // Op.cit. V.18. – Gulf Breeze, 1994. – P.72. 9. Text of Jiang's Speech to the America-China Society, 30 October 1997 // Op.cit. V.23. – P.171-172. 10. East Asian Strategic Review. 1998-1999. – P. 202-206 [Електронний ресурс] / The National Institute for Defense Studies, Tokyo, Japan. – Режим доступу: http://www.nids.go.jp/english/publication/east-asian/pdf/east-asian_e98.pdf 11. East Asian Strategic Review. 2001. – P.59 [Електронний ресурс] / Ibidem. – Режим доступу: http://www.nids.go.jp/english/publication/east-asian/pdf/east-asian_e01.pdf

Надійшла до редколегії 22.03.11